

Державний заклад
**«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»**
Кафедра перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики

Методичні вказівки
з навчальної дисципліни
«Особливості перекладу усної комунікації»: практичні завдання, завдання
до самостійної роботи студентів, індивідуальні навчально-дослідні
завдання, контрольні завдання

Спеціальність: 035 Філологія
Освітній ступінь: бакалавр (третій рік навчання)
Факультет іноземних мов

Одеса – 2022

Розробники:

Корольова Тетяна Михайлівна, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор філологічних наук;

Іліаді Олександр Іванович, завідувач кафедри методик дошкільної та початкової освіти ЦДПУ імені Володимира Винниченка, доктор філологічних наук.

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Переклад усної комунікації»: практичні завдання, завдання до самостійної роботи студентів, індивідуальні навчально-дослідні завдання, контрольні завдання» затверджені на засіданні кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Протокол від «25» травня 2022 року №10.

Завідувачка кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної
лінгвістики

 Т. М. Корольова

ПОГОДЖЕНО

Методичною радою факультету іноземних мов

Протокол від «25» травня 2022 р. №3

Голова методичної ради факультету П. Ю. Мартинова

ПОГОДЖЕНО

Ученою радою факультету іноземних мов

Протокол від «25» травня 2022 р. №10

Голова вченої ради факультету О. В. Попова

© Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2022 рік

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні вказівки спрямовані на полегшення самостійної роботи здобувачів і є допоміжним джерелом теоретичних знань з дисципліни. Мета за своїм змістом повністю відповідає розділам Програми з «Особливостей перекладу усної комунікації».

Методичні вказівки допомагають формувати систему знань та вмінь з проблем застосування сучасних перекладацьких технологій в процесі професійної діяльності перекладача.

Навчальна дисципліна «Особливості перекладу усної» розрахована для професійної підготовки перекладачів на базі факультету іноземних мов. Практика усного перекладу висловлювань різної жанрово-стильової спрямованості ґрунтується на теоретичних знаннях і практичних уміннях та навичках, що передбачені програмами курсів «ТПП», «Основи дискурсології: перекладознавчий аспект», «Основи наукових досліджень» тощо.

Після закінчення курсу передбачається рубіжний контроль у вигляді заліку.

Внаслідок засвоєння дисципліни студент має:

знати основні принципи роботи перекладу усної комунікації; основні принципи складання і використання спеціалізованих словників; основні принципи роботи з сучасними технологіями перекладу; методи оцінювання якості усного перекладу; основи моделювання мовної комунікації (особливості семантики); особливості «вторинних текстів» і проблеми їхньої адекватності при усному перекладі;

вміти ефективно використовувати сучасні перекладацькі методи для розв'язання професійних проблем; працювати з різноманітними словниками, у тому числі з електронними носіями інформації з метою розв'язання лінгвістичних завдань; працювати з головними системами презентації знань фонетичного, лексичного, синтаксичного та морфологічного аналізу задля презентації адекватного варіанту перекладу; працювати з перекладом різних типів усної комунікації: послідовним, синхронним, шушутажем, одностороннім, двустороннім, перекладом кіно- та відео- текстів.

I. Матеріали для самостійної роботи здобувачів: Перекладацькі трансформації (прийоми перекладу, перекладацькі операції)

1. Перекладацькі трансформації: поняття, основні групи.
2. Лексичні прийоми перекладу.
3. Граматичні прийоми перекладу.
4. Лексико-граматичні прийоми перекладу.

1. Перекладацькі трансформації: поняття, основні групи (за В. М. Комісаровим).

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу у вказаному сенсі, називаються перекладацькими (міжмовними) трансформаціями. При описі процесу перекладу перекладацькі трансформації розглядаються як способи перекладу, які може використовувати перекладач під час перекладу різних оригіналів у тих випадках, коли словникова відповідність відсутня або не може бути використана за умовами контексту. Залежно від характеру одиниць вихідної мови, перекладацькі трансформації поділяються на лексичні та граматичні. Крім того, існують також комплексні лексико-граматичні трансформації, де перетворення або торкаються одночасно лексичні та граматичні одиниці оригіналу, або є міжрівневими, тобто. здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних та навпаки.

Лексичні трансформації, що застосовуються в процесі перекладу за участю різних іноземних мов та мов, що включають, включають такі перекладацькі прийоми:

- перекладне транскрибування та транслітерація;
- калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

Лексико-граматичні трансформації включають:

- антонімічний переклад;
- експлікація (описовий переклад);
- Компенсація.

Граматичні трансформації включають:

- синтаксичне уподібнення (дослівний переклад);
- членування речення;
- Об'єднання пропозицій;
- Граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення).

2. Лексичні прийоми перекладу.

Транскрипція та транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер перекладної мови. При транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації його - графічна форма (літерний склад). Основними способами у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із збереженням деяких елементів транслітерації. Оскільки фонетичні та графічні системи мов значно

відрізняються одна від одної, передача форми слова іноземної мови мовою перекладу завжди дещо умовна та приблизна: absurdist – абсурдист (автор твору абсурду); kleptocracy – клептократія (зłodійська еліта); skateboarding – скейтбординг (катання на роликовій дошці). Для кожної пари мов розробляються правила передачі звукового складу слова іноземної мови, вказуються випадки збереження елементів транслітерації та традиційні винятки правил, прийнятих в даний час. В англо-російських перекладах елементи транслітерації, що найчастіше зустрічаються при транскрибуванні, полягають, в основному, в транслітерації деяких невимовних приголосних і редукованих гласних Dorset – Дорсет; Campbell – Кемпбелл, передачі подвійних приголосних між гласними і наприкінці слів після гласних boss – бос і збереження деяких особливостей орфографії слова, що дозволяють наблизити звучання слова у перекладі до вже відомих зразків Hercules missile – ракета "Геркулес"; deescalation – деескалація; Колумбія – Колумбія. Традиційні винятки стосуються, головним чином, перекладів імен історичних особистостей та деяких географічних назв: Charles I – Карл I; William III – Вільгельм III; Edinburgh – Едінбург).

Калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин - морфем або слів (у разі стійких словосполучень) – їх лексичними відповідностями у мові, що перекладає. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого поєднання в мові, що перекладає, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці. Саме так робить перекладач, переводячи superpower як наддержава; mass culture як масова культура; green revolution як зелена революція. У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною порядку слідування елементів, що калькуються: land-based missile - ракета наземного базування; Rapid Deployment Force – сили швидкого розгортання. Нерідко в процесі перекладу транскрипція та калькування використовуються одночасно: transnational – транснаціональний; petrodollar – нафтодолар; miniskirt – міні-спідниця.

Лексико-семантичні заміни – це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання одиниць мови, що перекладає, значення яких не збігається зі значеннями вихідних одиниць, але може бути виведено з них за допомогою певного типу логічних перетворень. Основними видами подібних заміні є конкретизація, генералізація та модуляція (смысловий розвиток) значення вихідної одиниці.

Конкретизацією називається заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням, словом і словосполученням мови з більш вузьким значенням. В результаті застосування цієї трансформації створювана відповідність і вихідна лексична одиниця виявляються в логічних відносинах включення: одиниця вихідної мови виражає родове поняття, а одиниця перекладаючої мови - видове поняття, що входить до неї:

Dinny waited in a corridor which сміливого з disinfectant. – Дінні чекала в коридорі, що пропах карболкою.

He was at the ceremony. – Він був присутній на церемонії.

У ряді випадків застосування конкретизації пов'язано з тим, що в мові, що перекладає, відсутнє слово з настільки широким значенням. Так, англійське іменник thing має дуже абстрактне значення ("an entity of any kind") і російською мовою завжди перекладається шляхом конкретизації: річ, предмет, справа, факт, випадок, істота і т.д. Іноді родова назва мовою перекладу не може бути використана через розбіжність конотативних компонентів значення. Англійське meal широко застосовується у різних стилях промови, а російське прийом їжі не вживається поза спеціальної лексики. Тому, як правило, при перекладі meal замінюється конкретнішим сніданок, обід, вечеря та ін.

At seven an excellent meal was served in the hotel's dining room. - О сьомій годині в їдальні був поданий чудовий обід.

Відомо, вибір більш конкретного назви повністю визначається контекстом і, за інших умов, о сьомій годині (вечора) міг бути поданий і вечерю.

Конкретизація часто застосовується і тоді, коли в парі в мові перекладу є слово з настільки ж широким значенням і відповідною конотацією, оскільки такі слова можуть мати різний ступінь уживаності у вихідній мові та мові, що перекладає. Вище вже наголошувалося на великій уживаності в англійській мові слів з широким значенням. При перекладі таких слів конкретизація є дуже поширеним способом перекладу. У романі Ч. Діккенса "Девід Копперфілд" наступним чином описується поведінка матері героя, зляканої раптовою появою грізної міс Бетсі:

My mother had left her chair in her agitation, and gone behind it in the corner.

Англійські дієслова із загальним значенням to leave та to go не можуть бути перекладені тут за допомогою відповідних російських дієслів покинути та піти. Неприйнятність перекладу - *Матінка залишила своє крісло і пішла за нього в кут* – не викликає сумнівів, у російській мові не описує таку конкретну емоційну ситуацію таким чином. Найкращим способом забезпечити еквівалентність українського перекладу є конкретизація зазначених дієслів:

Схвильована мати схопилася зі свого крісла і забилася в кут позаду нього.

Аналогічним способом слід перекласти й іншу пропозицію з того самого роману:

My old dear bedroom was changed, and I was to lie a long way off.

Приїхавши додому після довгої відсутності, хлопчик бачить, що все змінилося в будинку і стало йому чужим. Використання прямих відповідностей зробило б переклад цієї англійської речення малозрозумілим. Чому хтось повинен лежати далеко від спальні? Контекст показує, що лежати означає тут спати, а вдалині вказує лише іншу частину будинку. Саме так і має бути сказано українською:

Моєї милої старої спальні вже не було, і я мусив спати в іншому кінці будинку.

Широко **поширена конкретизація** англійських дієслів «говорити» to say і to tell, які можуть перекладатися українською як говорити чи сказати, а й більш конкретними промовити, повторити, помітити, стверджувати, повідомляти, просити, заперечити, веліти тощо:

"So what?" I said. - Ну і що? – спитав я.

He told me I should always obey my father. - Він порадив мені завжди слухати мого батька.

The boss told me to come at once. - Господар наказав мені прийти зараз же.

Генералізацією називається заміна одиниці вихідної мови, має більш вузьке значення, одиницею перекладає з більш широким значенням, тобто. перетворення, зворотне конкретизації. Відповідність, що створюється, виражає родові поняття, що включає вихідне видове:

He visits me practically every week-end. - Він їздить до мене майже щотижня.

Використання слова з більш загальним значенням позбавляє перекладача необхідності уточнювати, суботу або неділю має на увазі автор, говорячи про «уїк-енд». Іноді конкретне найменування будь-якого предмета нічого не каже рецептору перекладу або нерелевантно в умовах даного контексту:

Jane used to drive to market with her mother in their La Sane convertible. - Джейн їздила зі своєю матір'ю на ринок у їхній машині.

He showed us his old beat-up Navaho blanket. - Він нам показав свою пошарпану індіанську ковдру.

Більш загальне позначення може бути кращим і з стилістичних причин. У художніх творах українською не прийнято з пунктуальною точністю вказувати зростання і вагу персонажів, якщо це не пов'язано зі спортивними міркуваннями, і поєднання а young man of 6 feet 2 inches в англійському оригіналі буде замінено в українському перекладі на молоду людину високого зросту.

Іноді перекладач має можливість вибирати між більш конкретним і загальним варіантом перекладу і надає перевагу останньому:

The this girl gets killed, because she's always speeding. - А потім ця дівчина гине, бо вона завжди порушує правила. (порівняйте більш "технічний" варіант: вона вічно перевищує швидкість.)

"Who won the game?" I said. "It's only the half." - А хто виграв? - питаю. - Ще не скінчилося. (порівняйте «більш спортивне»: Це ж тільки перший тайм.)

Методом генералізації можуть створюватись і регулярні відповідності одиницям іноземної мови: foot – нога; wrist watch - наручний годинник і т.д.

Модуляцією, або **смысловим розвитком** називається заміна слова або словосполучення вихідної мови одиницею мови, значення якої логічно виводиться зі значення вихідної одиниці. Найчастіше значення співвіднесених слів в оригіналі та перекладі виявляються при цьому пов'язаними причинно-наслідковими відносинами: I don't blame them. – Я їх розумію. (Причина замінена наслідком: я їх не звинувачую, тому що я їх розумію). *He's dead now. -*

Він помер. (Він помер, отже, він зараз мертвий.) *He always made you say everything twice.* – *Він завжди перепитував.* (Ви були змушені повторювати сказане, тому що він вас перепитував.) При використанні методу модуляції причинно-наслідкові відносини часто мають ширший характер, але логічний зв'язок між двома найменуваннями завжди зберігається:

Manson slung his bag up and climbed into battered gig behind a tall, angular black horse. (A. Cronin) - *Менсон поставив свою валізу і вліз у розхлябану двоколку, запряжену великим кістлявим чорним конем.*

+ **Контекстуальна заміна** тут явно необхідна, особливо при перекладі поєднання *behind a horse*, оскільки російською не можна сказати: «Він сів у возі за конем». Переклад – *slung his bag up* як поставив свою валізу, *behind a horse* як запряжену конем і *angular* як кістляву – здійснено за допомогою модуляції, хоча важко точно визначити, який зв'язок між відповідними поняттями в оригіналі та перекладі.

У наступному прикладі цей зв'язок більш явний, але і тут це не «бо», а «оскільки, оскільки»:

He would cheer up somehow, begin to laugh again and draw skeletons all over his slate, before his eyes were dry. - *Він знову підбадьорювався, починав сміятися і малював на своїй грифельній дошці різні фігурки, хоча очі його ще були сльози.*

3. Граматичні прийоми перекладу.

Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) - спосіб перекладу, у якому синтаксична структура оригіналу перетворюється на аналогічну структуру перекладної мови. Цей тип «нульової» трансформації застосовується в тих випадках, коли у вихідній мові та мові, що перекладає, існують паралельні синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може призводити до повної відповідності кількості мовних одиниць та порядку їх розташування в оригіналі та перекладі:

I always remember his words. – *Я завжди пам'ятаю його слова.*

Однак застосування синтаксичного уподібнення супроводжується деякими змінами структурних компонентів. При перекладі з англійської на російську, наприклад, можуть опускатися артиклі, дієслова-зв'язки, інші службові елементи, а також відбуватися зміни морфологічних форм та деяких лексичних одиниць:

One of the greatest events in the period following World War and the Russian Revolution, and closely connected with them both was the growth of the world Communist movement. - *Однією з найважливіших подій періоду, що послідував за першою світовою війною та соціалістичною революцією Росії, подією, тісно пов'язаною з війною та революцією, було зростання комуністичного руху у всьому світі.*

При перекладі цієї пропозиції опущені артиклі, опущені або додані деякі прийменники, змінені морфологічні форми слів, використані деякі слова, які не мають прямої відповідності до англійського тексту. Перекладач повторив слово

подія, додав слово *соціалістична*, замінив словосполучення з ними обома більш милозвучним із *війною* та *революцією*. Всі ці зміни не торкаються основної структури речення, яка передається за допомогою аналогічної російської структури, зберігаючи однаковий набір членів речення і послідовність їхнього розташування в тексті. Синтаксичне уподібнення широко використовується в англо-українських перекладах. Зміна структури речення під час перекладу пояснюється, як правило, неможливістю забезпечити еквівалентність перекладу шляхом дослівного перекладу.

Членування речення - це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на дві або більше предикативні структури мови, що перекладає. Членування призводить або до перетворення простого речення вихідної мови у складне речення за синтаксичною структурою, або до перетворення простого або складного речення вихідної мови у дві або більше самостійних речення в мові перекладу:

The annual surveys of the Labour Government were not discussed with the workers at any stage, but only with the employers. - Щорічні огляди лейбористського уряду не обговорювалися серед робітників на жодному етапі. Вони обговорювалися лише з підприємцями.

Both engine crews leaped to safety from a collision between a parcels tram and a freight train near Morris Cowley, Oxfordshire. - Поблизу станції Моріс Коулі у графстві Оксфордшир сталося зіткнення поштового та товарного поїздів. Члени обох поїзних бригад залишилися неушкодженими, зістрибнувши на ходу з поїзда.

У першому прикладі виділення останньої частини англійського висловлювання в окреме речення у перекладі дозволяє чітко висловити наявне в оригіналі протиставлення. У другому прикладі трансформація членування дала можливість передати значення важкого перекладу англійського поєднання *leaped to safety* і забезпечити природнішу для української послідовність опису подій (спочатку відбулося зіткнення, та був вдалося врятуватися членам бригади).

A claim for a substantial wage increase and improved conditions for about 70,000 municipal busmen in the provinces was yesterday referred to a joint wages committee of the unions and employers which will meet on January 12. - Близько 70,00 вимагали значного збільшення заробітної плати та покращення умов праці. Вчора ця вимога була передана до спільної комісії з питань заробітної плати, в якій представлені як профспілки, так і роботодавці. Комісія розглядатиме цю вимогу на своєму засіданні 12 січня.

Для англійських газетно-інформаційних повідомлень характерне прагнення вмістити в рамки однієї пропозиції якнайбільше інформації шляхом ускладнення його структури. Для стилю української преси найхарактерніше прагнення відносної стислості речень, що містять інформаційні матеріали.

Об'єднання речень – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура в оригіналі перетворюється шляхом з'єднання двох простих речень в одне складне:

Te, що було в long time ago. Це seemed like fifty years ago. – Це було давно – здавалося, що минуло років п'ятдесят.

The only thing that worried me was our front door. It creak like a bastard. – Одне мене турбувало - наші парадні двері скриплять як шалені.

Нерідко застосування трансформації об'єднання пов'язані з перерозподілом предикативних синтагм між сусідніми реченнями, тобто. відбувається одночасне використання об'єднання та членування – одне речення розбивається на дві частини, і одна з його частин поєднується з іншим реченням:

But occasionally an indiscretion takes place, such as that of Mr. Woodrow Wyatt, Labour MP, when Financial Secretary to the War Office. He boasted of the prowess of British spies in obtaining information regarding armed forces of the USSR. –

Проте часом допускається нескромність. Так, наприклад, лейборист, член парламенту Вудро Уайтт під час перебування своєю фінансовим секретарем військового міністерства хвалився спритністю, виявленою англійськими шпигунами у справі отримання відомостей про збройні сили СРСР.

Граматичні заміни – це спосіб перекладу, у якому граматична одиниця в оригіналі перетворюється на одиницю перекладаючої мови з іншим граматичним значенням. Заміни може піддаватися граматична одиниця вихідної мови будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення певного типу. Зрозуміло, що при перекладі завжди відбувається заміна форм вихідної мови на форми мови, що перекладає. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу має на увазі не просто вживання в перекладі форм перекладу вихідної мови, а відмова від використання форм іноземної мови, аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші, що відрізняються від них за змістом (граматичному значенню). Так, в англійській та українській мові існують форми однини і множини, і, як правило, співвіднесені іменники в оригіналі та в перекладі вживані в тому ж самому числі, за винятком випадків, коли формі однини в англійській відповідає форма множини в українській (money – гроші) або навпаки англійському множинному відповідає українське єдине (struggles – боротьба; outskirts – окраїна тощо). Але в певних умовах заміна форми числа в процесі перекладу може застосовуватися як створення оказіональної відповідності:

We are searching for talent everywhere. – Ми всюди шукаємо таланти.

The invaders resorted to violence and atrocity to crush the resistance of the native population. - Загарбники вдалися до насильства та звірств, щоб придушити опір корінного населення.

They left the room with their heads held high. - Вони вийшли з кімнати з високою головою.

Дуже поширеним видом граматичної заміни у процесі перекладу є *заміна частини мови*. Для англо-українських перекладів найбільш характерні заміни іменника дієсловом і прикметника іменником. В англійській імена діячів (звичайно з суфіксом -er) широко використовуються як позначення осіб певної професії (пор. українські імена *письменник, художник, співак, танцюрист* та ін.), але й характеристики дій «непрофесіоналів». Значення таких іменників регулярно передаються у перекладі за допомогою українських дієслів:

He is a poor swimmer. – Він погано плаває.

She is no good as a letter-writer. – Вона не вмє писати листи.

I am a very rapid packer. – Я дуже швидко вкладаюсь.

Як видно з прикладів, заміна іменника дієслів часто супроводжується заміною прикметника при цьому іменнику в українській мові. Дієсловом часто замінюються і віддієслівні іменники іншого типу:

It is our hope, that an agreement will be reached by Friday. – Ми сподіваємося, що до п'ятниці буде досягнуто згоди.

Англійські прикметники, що замінюються українськими іменниками, найчастіше утворені від географічних назв:

Australian prosperity was followed by a slump. – За економічним процвітанням Австралії настав криза.

Можна також порівняти *British Government* – уряд Великобританії; *the American decision* – рішення США; *the Congolese Embassy* – Посольство Конго тощо.

Нерідко також подібна заміна застосовується щодо англійських прикметників порівняно зі значенням збільшення або зменшення обсягу, розміру або ступеня:

The stoppage which is in support of higher pay and shorter working hours, began on Monday. – Страйк на підтримку вимог щодо підвищення заробітної плати та скорочення робочого дня розпочався у понеділок.

Заміна членів речення призводить до розбудови його синтаксичної структури. Такі перебудови відбуваються в деяких випадках заміни частини промови. Наприклад, у наведених вище прикладах заміна іменника дієсловом супроводжувалася заміною визначення обставиною. Більш істотна перебудова синтаксичної структури пов'язана із заміною основних членів пропозиції, особливо підлягає. В англо-українських перекладах використання подібних замін значною мірою обумовлено тим, що в англійській мові частіше, ніж у російській, підлягає виконує інші функції, ніж позначення суб'єкта дії:

об'єкт дії (підлягає замінюється доповненням):

Visitors requested to leave ix coats в cloak-room. – відвідувачів просять залишити верхній одяг у гардеробі;

позначення часу (підлягає заміні обставиною години):

The Last week saw an intensification of diplomatic activity. – Минулої тижня спостерігалася активізація дипломатичної діяльності.

позначення простору (підлягає замінюється обставиною місця):

The little town of Clay Cross today witnessed a massive demonstration. – Сьогодні у невеликому містечку Клей-Крос відбулася масова демонстрація.

позначення причини (підлягає замінюється обставиною причини):

The crash killed 20 people. - Внаслідок катастрофи загинуло 20 людей.

Заміна типу речення призводить до синтаксичної перебудови, подібної до перетвореннями при використанні трансформації членування або об'єднання. У процесі перекладу складна пропозиція може замінитися простою (*It was so dark that I could not see her.* – Я її не міг бачити в такій темряві.); головне речення може замінитися підрядним і навпаки (*I didn't sleep too long, because I think it was only around ten o'clock when I woke up. I felt pretty hungry as soon as I had a cigarette. While I was eating my eggs, these 2 nuns with suitcases came in.* – Я їв яєчню, коли увійшли ці дві черниці з валізами.); складнопідрядне речення може замінитися складносурядним і навпаки. *годин десять, коли я прокинувся, викурив сигарету і відразу відчув, як я зголоднів.* Складне речення зі сполучниковою конструкцією може замінитися реченням з безсполучниковим способом зв'язку і навпаки.- Якби рішення було прийнято вчасно, це ніколи б не відбулося.).

Граматичні заміни (Додаткові приклади). Заміні може піддаватися граматична одиниця іноземної мови будь-якого рівня: словоформа, частина мови, члена речення, речення певного типу,

е.г. заміна форми числа іменника:

5 thousand workers - 5 тисяч робітників;

10 million people - 10 мільйонів людей.

Дуже поширений вид граматичної заміни – заміна частини мови:

е.г. суц. - дієслово *He is a poor swimmer* - Він погано плаває.

Прикметники – іменники (часто прикметник утворюється від географічної назви)

е.г. 1. *Australian prosperity was followed by a slump.* – За економічним процвітанням Австралії була криза.

2. *The British Government* – уряд Великобританії.

The American decision – рішення США.

Congolese Embassy – Посольство Конго.

The Hungarian Foreign Minister – Міністр Іноземних справ Угорщини.

Greek Prime Minister – Прем'єр-міністр Греції.

The British and American Ambassadors – Надзвичайні та повноважені послы Великобританії та США.

Заміна членів речення призводить до розбудови його синтаксичної структури.

Така перебудова відбувається і в ряді випадків при заміні частини мови.

е.г. *He is a good swimmer* - Він добре плаває. (імен. - дієслов.)

Більше істотна перебудова синтаксичної структури пов'язані з заміною основних членів речення, особливо підлягає. У англо-українських перекладах

використання цих змін пов'язані з тим, що у англійській мові підмет частіше, ніж в українській виконує інші функції ніж суб'єкта дії.

e.g. I. Заміна об'єкта дії (підлягає замінюється доповненням)

1. *The passengers are requested to go to exit 3 - Пасажирів просять.....*

2. *A different stand was taken by France and the FRG - Іншу позицію зайняли Франція та ФРН.*

3. *Is it possible to change the situation? Certainly, we can change it. If we fail to do so we shall have lot of trouble. - Чи можна виправити ситуацію? Так, безумовно. Інакше на нас чекають погані часи.*

4. *. This was the theme of the recent Plenum. - Про це йшла розмова на пленумі, який нещодавно відбувся.*

5. *Their actions are obviously based on subjective idealism and political snobbery. - В основі їхньої діяльності лежать суб'єктивний ідеалізм та політичний снобізм.*

6. *I believe, an answer to this natural and quite sincere question will be provided by life itself-Думаю, на це спочатку щире і природне питання відповідь саме життя.*

II. Заміна позначення часу (підм. – обставиною часу). У таких випадках часто використовуються дієслова to see, to witness, to bring about, to signal

1. *The last week saw great changes. - Минулого тижня відбулися великі зміни.*

2. *The early post-war years witnessed a certain reappraisal of values. – Тим часом після війни відбулася певна переоцінка цінностей.*

3. *Mid-1934 signaled beginning of its decline. - Почалося падіння.*

4. *We have witnessed many breakthroughs in natural sciences. – На наших очах у природничих науках відбулося багато найбільших відкриттів.*

5. *Recent years saw a rapid development of small businesses in cities and workers' settlements. – В останні роки швидко розвиваються малі підприємства торгівлі у містах та робочих селищах.*

6. *The past decade has brought o number of investigations in the physical and chemical characteristics of these substances. – За минулі 10 років було проведено низку досліджень фізико-хімічних характеристик цих речовин.*

III. Заміна позначення простору (підм. – обст. місця)

1. *The little town witnessed a massive demonstration. – У маленькому місті відбулася масова демонстрація.*

2. *The earlier processes needed a catalyst to achieve this end. – У старіших процесах для досягнення цього результату застосовуються каталізатори.*

3. *Oil has always been the subject of heated debate in Norway – Навколо нафтової проблеми у Норвегії завжди було багато суперечок.*

4. *The past decade has brought about a number of investigations into the physical and chemical characteristics of these substances. – Останнє десятиріччя відметено багатьма дослідженнями цих субстанцій.*

7. *Vietnam is not a large country. But within its boundaries there are high mountains, dense jungles and fertile plains* – В'єтнам не така вже й велика країна, але на її території є високі гори, дрімучі джунглі та родючі рівнини.

IV. Заміна позначення причини (підлягає – обставина причини, мети та способу дії)

1. *Higher pay for miners and other workers would raise the purchasing of the people.*
- Внаслідок підвищення зарплати шахтарям та іншим категоріям робітників зросла б купівельна спроможність населення.

2. *Split в Democratic party elected Lincoln.* – Через розкол у демократичній партії президентом було обрано Лінкольна.

3. *This is the only way to achieve a change in the qualitative condition of society.* – Тільки таким шляхом може і має бути досягнутий новий якісний стан суспільства.

Заміна типу речення приводить до синтаксичної перебудови, подібної до перетвореннями при використанні трансформації типу членування або об'єднання у процесі перекладу.

- складне речення може замінитися простим:

e.g. *It was so dark that I couldn't see her.* – Я її не міг бачити у такій темряві.

- головне речення - підрядним (і навпаки):

e.g. *While I was ching TV these 2 men came in.* – Я дивився ТБ, коли увійшли ці двоє.

- складнопідрядне – складносурядним (і навпаки):

e.g. *I felt hungry as soon as I had a cigarette.* – Викури́в сигарету і одразу відчув, як я зголоднів.

-складне речення зі сполучниковим зв'язком – речення з безсполучниковим способом зв'язку:

e.g. *It was as hot as hell and the windows were all steamy.* – Снека була пекельна, всі вікна запотіли.

e.g. *It was so dark that I couldn't see her.* – Я її не міг бачити у такій темряві.

While I was ching TV these 2 men came in. – Я дивився ТБ, коли увійшли ці двоє.

I felt hungry as soon as I had a cigarette. – Викури́в сигарету і одразу відчув, як я зголоднів.

4. Лексико-граматичні прийоми перекладу.

Антонімічний переклад – це лексико-граматична трансформація, при якій заміна стверджувальної форми в оригіналі на негативну форму в перекладі або навпаки, супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови з протилежним значенням:

Nothing changed in my native place. – Все залишилося тим самим у моєму рідному місті.

В англо-українських перекладах ця трансформація застосовується особливо часто, коли в оригіналі негативна форма вжита зі словом, що має негативний префікс:

She is not unworthy of your attention. – Вона цілком заслуговує на вашу увагу.

Сюди відноситься і вживання негативної форми з негативними прислівниками until і unless:

Additional expenditures shall not be made unless authorized. – Додаткові витрати повинні проводитись лише з особливого дозволу.

В рамках антонімічного перекладу одиниця іноземної мови може замінюватися не тільки прямо протилежною одиницею мови, але й іншими словами і поєднаннями, що виражають протилежну думку:

Railroad unions excluded negroes from their membership. – Профспілки залізничників не приймали до своїх лав негрів.

Застосування антонімічного перекладу часто поєднується з використанням інших трансформацій (лексичних або граматичних):

Their house had no screen doors. – Двері в них були суцільні. (Заміна негативної форми на стверджувальну супроводжується модуляцією значення поєднання screen doors.)

The people are not slow in learning the truth. – Люди швидко пізнають правду. (Антонімічний переклад супроводжується заміною частини мови – прикметника на прислівник.)

3) Слова to fail, failure можуть втрачати своє основне значення – зазнавати невдачі та невдачі – і виступати як негативні слова або частки e.g. – e.g. He **failed** to keep his promise -Він **не** виконав свою обіцянку. She **failed** to give up smoking – Їй **не** вдалося кинути палити. .

Експлікація, або описовий переклад - це лексико-граматична трансформація, коли лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, що експліцирує її значення, тобто. дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення мовою перекладу. За допомогою експлікації можна передати значення будь-якого слова в оригіналі. Що немає відповідника: *conservationist* – прихильник охорони навколишнього середовища; *whistle-stop speech* – виступи кандидата під час передвиборної агітаційної поїздки. Недоліком описового перекладу є його громіздкість та багатослівність. Тому найбільш успішно цей спосіб перекладу застосовується у тих випадках, де можна обійтися порівняно коротким поясненням:

Car owners from the midway towns ran a shuttle service for parents visiting the children injured in the accident. - Власники автомобин із міст, що лежать між цими двома пунктами, безперервно привозили та відвозили батьків, які відвідували своїх дітей, які постраждали під час аварії.

Компенсація - це спосіб перекладу, у якому частина змісту, втрачена під час перекладу одиниці вихідної мови у оригіналі, передаються у тексті перекладу будь-яким іншим засобом, причому необов'язково у тому самому місці тексту, що у оригіналі. Таким чином, заповнюється («компенсується») втрачений зміст, зміст оригіналу відтворюється з більшою повнотою. У цьому часто граматичні засоби оригіналу замінюються лексичними і навпаки. Героїня роману

У. Теккерея «Ярмарок марнослава» так описує невігластво свого господаря, сера Пітта Кроулі:

"Serve him right," said Sir Pitt; «him and his family has been cheating me on that farm these hundred and fifty years». Sir Pitt might have said, he and his family to be sure; але rich baronets do not need to be careful about grammar as poor governesses must be.

Неправильне вживання форми займенника третьої особи в оригіналі відіграє важливу комунікативну роль і має бути якось відображено у перекладі. Але спроба відтворити таку неправильність українською явно неможлива. У той же час втрачений елемент змісту може бути успішно компенсований, якщо нелітературна мова сера Пітта відтвориться за допомогою інших (лексичних) засобів мови:

«Він зі своєю родиною обдурював мене на цій фермі цілих півтора роки!»... Сер Пітт міг би, звичайно, висловлюватися делікатніше, але багатим баронетам не доводиться особливо соромитися у висловлюваннях, не те що нам, бідним гувернанткам.»

Деякі особливості англійського просторіччя не можна передати українською мовою жодними іншими засобами, крім компенсації, наприклад, додавання або опущення голосних чи приголосних звуків (a-singing, a-going, hit замість 'it, 'arpen тощо), відсутність узгодження між підметом і присудком (you was тощо) або будь-яке інше порушення граматичних правил. Іноді така компенсація досягається відносно простим способом. У п'єсі Б. Шоу "Пігмаліон" Еліза каже: *"It's nothing to you - not so much as them slippers". Хіггінс поправляє її: those slippers.»* Різницю між ними і тим важко відтворити в перекладі. Але цю «втрату» легко компенсувати, обігравши неправильну форму родового відмінка туфлі. У перекладі Еліза скаже: *Я для вас ніщо, гірше за ці туфельки, а Хіггінс поправить її: туфель.* В інших випадках для вирішення завдання доведеться використовувати одиниці перекладної мови, які не мають відповідності в оригіналі:

You could tell he was very ashamed of his parents and all, because they said «he don't» and «she don't» and stuff like that. – Було видно, що він соромиться своїх батьків, тому що вони говорили «хочуть» і «хочете» і все так.

У всіх випадках у мові перекладу підшукується будь-який засіб, що передає втрачений елемент змісту оригіналу.

Контрольні питання:

1. Що таке перекладацькі трансформації?
2. Назвіть основні види перекладацьких трансформацій.
3. Дайте детальну характеристику всім способам перекладу, наведіть приклади.

II. Додатковий матеріал для самостійного вивчення прийомів перекладу фразеологізмів

Фразеологізми, або пов'язані, стійкі словосполучення, іноді навіть цілі речення, як правило, мають або повністю, або частково переносне значення. Основною особливістю фразеологізмів є невідповідність змісту виразу, що визначає специфіку фразеологічної одиниці, надає глибини та гнучкості її значення. Ці можливості кореняться у самій природі фразеологізму - замкнутому мікроконтексті, в якому реалізуються не тільки формальні зв'язки між змістом і виразом і такого знака, але і асоціативно-семантичні, причому вони не обов'язково логічно виводяться з самого мікроконтексту. Саме ця особливість і дозволяє фразеологізмам позначати найскладніші явища та відношення дійсності в ємній та виразній формі. Такі одиниці нерідко являють собою подвійну пастку для перекладачів, тому що їх існування, зрозуміле і зрозуміле для носіїв мови, особливість і дозволяє фразеологізмам позначати найскладніші явища та відношення дійсності в ємній та виразній формі. Такі одиниці нерідко являють собою подвійну пастку для перекладачів, тому що їх існування, зрозуміле і зрозуміле для носіїв мови, може бути не зафіксовано словниками, або вони можуть поєднувати в собі можливості двоїстого вживання: як пов'язаної, і вільної одиниці. Англійське вираження «*handwriting on the wall*» може мати значення безпосереднє («напис на стіні»), але може усний переклад вживатися в тому ж формальному вигляді і в переносному значенні («*зловісне пророцтво, перед-знаменування*»). Причому в першому випадку асоціативні зв'язки цієї одиниці можуть бути як емоційно нейтральними («оголошення, повідомлення»), так і емоційно негативними («псування стін недоречними або лайливими написами»). У другому випадку, коли має місце актуалізація переносного значення, асоціативні зв'язки того ж самого виразу зовсім інші («почуття приреченості», «невідворотний рок» тощо), пов'язані з біблійними поняттями та легендами. Контекст, у якому таке вираз можна використовувати, який завжди розкриває статус висловлювання з очевидністю: «*He saw it as clear as a handwriting on the wall*». У цьому реченні це словосполучення може бути витлумачено як у прямому, так і в переносному значенні і відповідно перекладено по-різному. До того ж перекладач може піддатися впливу асоціативних зв'язків самого вираження, що ще більше збільшує кількість можливих відповідностей:

- *Це постало перед ним із чіткістю (лайкою) напису на стіні.*
- *Він чітко усвідомлював (бачив) усю невідворотність цього.*
- *Це викликало у нього свідомість повної приреченості.*

Фразеологізми відіграють важливу роль у спілкуванні і надають різні відтінки способу вираження: - вони можуть зробити висловлювання (текст) більш емоційним: - надати йому виразність, певним чином спрямувати естетичне сприйняття, забезпечити ті чи інші культурні асоціації та т. п. Дуже часто

фразеологізми є кодом впізнавання статусу тексту (співрозмовника, теми висловлювання, відносин між учасниками комунікації тощо).

Проблеми перекладу фразеологізмів починаються з розпізнавання в тексті. «Подвійне, або навіть потрійне дно» фразеологічної одиниці пояснюється багатоступінчастістю семіотичного процесу означення, співвідносного з фразеологізмом. Наприклад, англійське вираз «*to come through with flying colours*» має безпосереднє значення «*пройти весь шлях під прапором, що майорить*»; в той же час ця одиниця має друге значення («друге дно» фразеологізму) «*успішно завершити справу*», а в деяких ситуаціях може виражати ще й ще більш емотивно забарвлене значення «*показати характер, діяти з відкритим забралом*» («третє дно»).

У будь-якій мові існує кілька рівнів фразеологізмів: зафіксовані словником і відомі всім; що виходять із вживання, але зазначені словником; відомі всім, але з якихось причин не зафіксовані словником; відомі окремим громадським групам. У принципі таких рівнів може бути і більше, проте перша і найголовніша умова у будь-якому випадку: вміти розпізнавати фразеологізми у тексті. Найбільш **продуктивний шлях** – це навичка виділення в тексті одиниць, що суперечать загальному сенсу, оскільки, як правило, саме вони свідчать про наявність переносного значення: *By that time he had reached the condition to see pink elephants*. Якщо перекласти цю фразу дослівно, то «рожеві слони» будуть створювати абсолютно безглуздий контекст, наприклад: *До цього часу він був готовий помилуватися рожевими слонами*.

Можна сформулювати порівняно нескладне правило для перекладача, правило «рожевих слонів»: як тільки в тексті з'являється вираз, що логічно суперечить контексту, слід розглядати його як можливий фразеологізм. Однак, незважаючи на простоту, це правило не так легко слідувати, про що свідчать численні казуси при перекладі. Наприклад, американський роман «*Dead-eye Dick*» відомий читачеві під назвою «*Одноокий Дік*», хоча насправді англійська назва означає «*влучний стрілець герой роману, який заслужив на це прізвисько, має обидва (і дуже пильних) очі*; один з романів Агати Крісті «*The Underdog*» опублікований під назвою «*Собака, яка не гавкає*», тоді як насправді це означає «*Переможений собака*», або «*невдаха*», і т.д.

Друга важлива умова у процесі розпізнавання фразеологізмів полягає в умінні аналізувати їх мовні функції. Наприклад, конфлікт між переносним і буквальним значенням нерідко використовується автором тексту для обігравання будь-яких образних, естетичних, емоційно-оцінних та інших асоціацій або створення гумористичного ефекту. Крім того, фразеологізми досить міцно закріплені за певними соціально-культурними верствами суспільства і є ознакою опосередкованої присутності того і служать ознакою опосередкованої присутності того чи іншого шару тексту. Далі фразеологізми мають певне стилістичне забарвлення: це можуть бути елементи високого, нейтрального або низького стилю, професійні або інші жаргонізми.

Перекладачеві слід враховувати, що діалектний варіант емоційного забарвлення тексту не передається звичайною відповідністю «betwixt and between», оскільки в англійській відповідності міститься елемент архаїчного словника «betwixt», доречний у мові більш освіченого шару людей. Щоб передати своєрідний колорит в українській мові, в даному випадку краще або опустити фразеологізм, або вжити антонімічний переклад:

Для такого роду випадків можна сформулювати **правило функціональної відповідності**: перекладається не стільки сама фразеологічна одиниця або навіть її значення, скільки та роль, яку вона виконує у вихідному тексті. Наприклад, у разі необхідно надати тексту розмовний і навіть просторічний характер.

Крім проблеми розпізнавання фразеологізму, перекладач зустрічається з національно-культурними відмінностями між подібними за змістом фразеологізмами у двох різних мовах. Збігаючись за змістом, фразеологізми може мати різну стилістичну забарвленість, різну образну основу, нарешті, різну емотивну функцію. У деяких випадках вживання фразеологізму у вихідному тексті будується на використанні елементів національно-культурного колориту, наприклад, для створення художнього чи публіцистичного образу, – і тоді навіть наявність словникової відповідності не допомагає перекладачеві у вирішенні проблеми. Наприклад, саме собою вираз «*when Queen Anne was alive*» (дослівно: коли ще була жива королева Ганна) у принципі перекладаємо аналогічними фразеологізмами, але з іншим словесно-подібним складом. Однак англійський вираз будується на основі реального історичного образу, який може бути використаний у вихідному тексті: *All those courtiers, belles, balls and intrigues came as if from the times when Queen Anne was alive.*

Цілком очевидно, що в цьому тексті поняття «Queen Anne» одночасно є фразеологічним («в незапам'ятні часи») і зберігає свої прямий сенс («при дворі королеви Анни»). При перекладі порівняння може бути пов'язане з перерахуванням ознак на той час у вихідному тексті: «дами, кавалери, бали і інтриги». Можливо, найбільш підходящим рішенням буде або вибір на користь якогось більш відомого для українського читача королівського імені (наприклад, як *при дворі короля Артура*), або на користь тимчасової віддаленості (як у *середньовіччі*). Хоча, слід зазначити, що у обох випадках втрачається значна частина інформаційної насиченості вихідної фразеологічної одиниці, насамперед, достовірність культурно-історичних асоціацій.

Аналогічні проблеми можуть виникнути навіть при перекладі міжнародних фразеологізмів, що мають однакове джерело і приблизно однаковий сенс у різних мовах, але отримали різні функціональні характеристики, різне емоційно-асоціативне переосмислення або різний формальний розвиток. Наприклад, в англійській мові відомий вислів: "*Caesar's wife must be above suspicion*" відповідає українській: "*Дружина Цезаря повинна бути поза підозрами*", але на відміну від англійської мови, де цей фразеологізм легко

розщеплюється на складові, що можуть вживатися окремо, маючи на увазі ціле, в українській мові, ці складові не настільки автономні, тому при перекладі найбільш правильний шлях – це відновити ціле: "*Madam, you are Ceasar's wife*". – «Мадам, дружина Цезаря має бути вищим за підозри». Варіант «Мадам, ви дружина Цезаря» для українського сприйняття, безумовно носить характер буквального значення і важко асоціюється з цілим фразеологічним виразом, бо воно менш інтенсивно адаптувалося в українськійській культурі.

Іншим аспектом цієї проблеми є подібність фразеологізмів, що мають різні, навіть протилежні значення. Перекладача така зовнішня схожість нерідко підводить, тому потрібно бути поважним до деталей фразеологічного вираження, оскільки відповідності можуть дуже далеко відстояти один від одного за формою. Наприклад, в англійській мові є два досить близькі за формою послов'я - *every tree is known by its (his) fruit* та *as the tree, so the fruit*, – значення яких досить далеко відстояти один від одного і тому при перекладі набувають абсолютно різних форм (і відповідно, асоціації): *узнається дерево за плодами його* (людини розпізнають у справах його, асоціація з Біблією) і *яблуко від яблуні недалеко падає* (погано передається в спадок, асоціації з народною мудрістю, здоровим глуздом). Нерідко для того, щоб правильно перекласти фразеологізм біблійного походження, необхідно знати не лише вихідний контекст, а сам біблійний контекст, до якого сходить цей вираз. Так, пропозиція «*Man shall not live by bread alone, but by every word that proceedth out of the mouth of God*», по суті, є розвитком євангельської теми *mouth of God* [Матвій, 4, 4] , що виходить з уст Божих»). Отже, переклад цього пропозиції на російську мову повинен зберегти два вихідні джерела, тобто слова *faith, admiration, sympathy* дієслово з вуст Божих»), а не раціонального харчування. Тому переклад: – *Не хлібом єдиним жива людина. Людині потрібна довіра, співчуття і визнання*» – є, мабуть, помилковою за емоційно-асоціативним настроєм, оскільки «довіра, співчуття і визнання» все ж таки співвідносні зі суєтністю світу, тоді як у євангельському джерелі ця частина сенсу, безумовно, пов'язана з твердістю у вірі, стійкістю перед соблазнами. Найкращим був варіант «*Не хлібом єдиним жива людина, але здатністю вірити, захоплюватися і співчувати*».

Одним із найскладніших для перекладу видів фразеологічних одиниць є фразеологізми, засновані на сучасних реаліях. Одні з них швидко стають відомими і набувають широкого поширення, проникаючи у міжнародні словари сучасної культури. Такі фразеологізми порівняно легко розпізнаються в контексті та перекладаються, як правило, за допомогою калькування: *Hell's Angels* – *Ангели Ада*; *Irangate* – *Ірангейт*; *zero option* – *нульовий варіант* тощо. Інші фразеологізми залишаються переважно внутрішньо культурними, але, будучи дуже популярними у рамках вихідної культури, проникають у велику кількість текстів і, отже, підлягають у якомусь вигляді перекладу. Такі випадки надають перекладачеві широке поле для творчості: наприклад, українські

вирази «в країні дурнів» можна передати англійською мовою за допомогою калькування (in the country of Fools), а можна шляхом створення функціональної заміни на основі фразоосвітніх моделей англійської мови («in the Fools' Land»). Перший варіант тяжіє до буквального сенсу, тоді як другий більшою мірою передає фразеологічність і асоціативну потужність вихідних виразів.

Говорячи про фразеологізми, слід відзначити і *стійкі парафрази*, що вживаються як фактичні заміни тієї чи іншої прямої назви предмета, явища або поняття. Такі висловлювання, як "black gold", порівняно легко переважні, оскільки мають практично міжнародний статус: "чорне золото" як спосіб іменування нафти застосовується в рівній мірі і в українській, і в англійській культурах. У той же час український вислів «біле золото» як парафраз поняття «бавовна» або американське «fool's gold», що позначає залізний або мідний колчедан (руда, що зовні нагадує золото), створюють проблеми для перекладача: «біле золото» зазвичай передається у формі «white gold», що зберігає лапки, оскільки це англійське словосполучення має буквально значення (вид золота). Американський фразеологізм «fool's gold» найближчий до професійного жаргонізму «обманка» у застосуванні до псевдо золотої руди.

Чималі проблеми, переважно *культурологічного* та *історичного* характеру, є парафрази до назва країн, міст, відомих діячів тощо.

У систему фразеологічних одиниць входять різноманітні культурологічні та історичні фрази, що стали крилатими висловлюваннями, але по-різному значущі для вихідної культури і культури мови перекладу. Деякі з них набувають великої універсальності і порівняно легко відтворюються при перекладі, стаючи, у свою чергу, фактом культури мови перекладу. Проте є такі висловлювання, які мають кілька фразеологічних відповідностей залежно від контексту. Так, знаменита фраза Олівера Кромвеля (за переказами) «Put your trust in God, my boys, and keep your powder dry!» – може перекладатися дwoяко: «Покладіться на Бога і тримайте порох сухим!» – Саме так вона перекладається, особливо в другій частині, коли вихідний сенс пов'язаний з будь-якими історичними ремінісценціями в англійській культурі. Однак цей вислів настільки популярний в англійській культурі, що він уживаний у абсолютно побутових і далеких від будь-яких історичних асоціацій контекстах: у таких випадках передається не стільки склад самої фрази, скільки її побутовий «здоровий глузд», і тоді доречніше перекладати її не наведеною вище калькою, а метафоричною відповідністю серед російських народних прислів'їв, наприклад, «На бога сподівайся, а сам не плошай», яке більшою мірою передає розмовний характер вихідної одиниці, тоді як «тримай свій порох сухим» все ж таки сприймається як трохи чужорідний фразеологічний елемент.

Маючи справу з фразеологічними одиницями при перекладі, перекладач повинен мати не тільки знання обох мов, але й вміти аналізувати стилістичні та культурно-історичні аспекти вихідного тексту в порівнянні з можливостями мови перекладу та культури.

Наведемо деякі **правила перекладу фразеологічних одиниць**:

1. Оптимальне перекладацьке рішення при перекладі фразеологізмів - це пошук ідентичної фразеологічної одиниці в мові, що перекладає. Слід брати до уваги, що кількість таких безпосередніх відповідностей між українською та англійською мовами дуже обмежена.
2. За відсутності безпосередніх відповідностей вихідний фразеологізм можна перекласти шляхом пошуку аналогічної фразеологічної одиниці, що має спільне з вихідним значення, але побудованої на іншій словесно-подібній основі. При цьому слід пам'ятати про те, що нерідко подібні за значенням, але різні за формою фразеологізми в різних мовах мають різне емоційно-асоціативне забарвлення і не завжди взаємозамінні.
3. Менш ефективним, але іноді допустимим прийомом при перекладі фразеологізмів є калькування, послівний переклад. Іноді, таким чином, вдається впровадити у мову перекладу і навіть культуру нове фразеологічне вираження. Такий шлях найчастіше застосовується по відношенню до загальних третіх джерел, наприклад, так нерідко перекладаються фразеологічні одиниці, що ведуть походження з античної культури, релігійно-біблійських або інших широко відомих джерел.
4. В окремих випадках, особливо у зв'язку з текстами культурно-історичної тематики, застосовується подвійний, або паралельний переклад фразеологізмів, коли в одній фразі поєднується фразеологічна одиниця (наприклад, переклад за допомогою калькування) та пояснення її переносного значення у можливий більш короткому вигляді.
5. У разі відсутності ідентичної або аналогічної фразеологічної одиниці у перекладній мові, а також за умови неможливості послівного перекладу, застосовується переклад-пояснення переносного значення фразеологізму, тобто за допомогою трансформації стійкого словосполучення у вільне. За такого перекладу фразеологізм втрачає свої образно-асоціативні властивості. У такому разі єдиним способом повідомити одержувачу перекладу про наявність у вихідному тексті фразеологізму є перекладацький коментар.
6. У будь-якому разі при роботі з фразеологізмами у вихідному тексті перекладач, крім власної пам'яті, може покладатися на тлумачні фразеологічні словники, а також на два найбільш повні двомовні словники.

ЛЕКСИЧНІ ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ

1. **Перекладацька транскрипція** - це формальне пофонемне відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою фонем перекладної мови (фонетична імітація вихідного слова).

Перекладацька транскрипція – це формальне буквене відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту перекладає мову (літерна імітація форми вихідного слова). При цьому вихідне слово в перекладі представляється Крім власних назв в групу одиниць, що перекладаються за допомогою перекладацької транскрипції, включають назви народів і племен, географічні

назви, найменування державних установ, компаній, фірм, періодичних видань, назви-імена хокейних та інших спортивних команд, культурних об'єктів і т.д.: *Bank of London* – Бенк оф Лондон; *Minnesota* - Міннесота; *Wall Street Journal* - Уолл Стрім Джорнал; *The Capitol* - Капітолій тощо.

У чистому вигляді транслітерація зустрічається порівняно рідко і пов'язана з формами імен, що давно встановилися:

Illinois-Іллінойс (а не Ілліной),

Michigan-Мічиган (а не Мішиган).

Що стосується цілого ряду об'єктів встановилися традиційні форми перекладу, які або збігаються частково з вихідним ім'ям *The Hague*-Гаага, або взагалі можуть не збігатися з ім'ям об'єкта вихідною мовою:

England – Англія;

The English Channel – Ла-Манш і т.і.

При транскрипції географічної назви нерідко відбувається зсув наголосу через бажання перекладача:

Florida-Флорида, *Washington*-Вашигтон.

Якщо до складу назви входить значуще слово, нерідко застосовується змішаний переклад, тобто поєднання транскрипції та семантичного перекладу:

Gulf of Mexico – Мексиканська затока;

River Thames – річка Темза;

Hilton Hotel – готель Хілтон;

Mayflower Restaurant – ресторан Мейфлауер.

Однак назви навчальних закладів, як правило, зазнають часткового або повного перекладу:

Western Michigan University - Західно-Мічиганський університет

Досить складні проблеми виникають під час перекладу назв навчальних закладів за умов різних систем утворень у різних країнах. Так, в американській системі освіти слово *school* широко застосовується до цілої низки навчальних закладів, різних за рівнем і типом: *high school*-«середня школа вищого ступеня», «*school of law*» - «юридичний інститут», «*graduate school*» - «аспірантура» або «Майстер».

Поки питання із співвідношенням типів навчальних закладів не відрегульовано на міжнародному рівні у вигляді міждержавних угод, розумно користуватися семантичними прийомами перекладу, що пояснюють, хоча можлива і транскрипція: *gymnasia*- для передачі назви гімназія. При заповненні анкет міжнародного зразка нерідко пропонується навести два варіанти назви навчального закладу: семантичний та транскрипційний:

е.г. *Одеський педагогічний інститут* - *Odessa Teachers Training College*.

Особливо слід виділити як перекладацьку проблему, так називаючи реалії.

Найбільш поширеним способом їхнього перекладу є транскрипція або стандартна транслітерація. Як правило, такі реалії проходять послідовний шлях від «максимальної іноземності» до повної асиміляції – включення такої одиниці

до базового словника мови. Нерідко перекладачі та оригінальні автори вдаються до подвійної форми перекладу: збереження іншомовної одиниці з паралельним семантичним перекладом або коментарем або застосування транскрипції з паралельним коментарем.

Потім прийшов *Рідінг-фестиваль де Xini (Uriah Heep)* очолили програму, обкатавши нові речі з альбому *Innocent Victim (Невинна жертва)*, який явив світові *Free Me* - шедевр комерційного року.

Нарешті, особливий тип мовних одиниць, що піддається транскрипції, це терміни. Джерелом транскрипцій, як правило, служать грецькі, латинські або англійські одиниці, залежно від того, яке коріння лежить в основі вихідного терміну: *cable-кабель* (може мати більш традиційну відповідність шнур, дріт), *restitution-реституція*, *embargo-ембарго*.

КАЛЬКУВАННЯ

Поряд з перекладацькою транслітерацією для мовних одиниць, що не мають безпосередньої відповідності в мові, іноді застосовується калькування – відтворення не звукового, а комбінаторного складу слова або словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) або фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу. Калькування як перекладацький прийом послужило основою для великої кількості різного роду запозичень при міжкультурній комунікації у тих випадках, коли транслітерація була чомусь неприйнятна з естетичних, смислових чи інших міркувань.

Історичний розвиток мов показує численні приклади міжмовної кореляції, найчастіше за функціональною ознакою: наприклад, українські суфікси -чик/щик/нік, -ец тощо корелюють з англійськими суфіксами -er/or, -ist; російські префікси не-, без-, прямо асоціюються з англійськими приставками un-, in/im-, non-. Завдяки інтенсивній міжмовній взаємодії багато європейських мов включають загальні стройові морфеми, наприклад: -іст, -ізм, -ор, дис-, -іон тощо. Багато кореневих морфем також мають пряму відповідність в українській і англійській мовах, наприклад:

лава – bench, старий – old, війна – war, темний – dark, money – гроші, йти – go тощо.

Велика кількість словосполучень у політичній, науковій та культурній областях практично є кальками:

глава уряду – head of the government;

Верховний Суд – Supreme Court;

mixed laws – змішані закони;

non-confidence vote – вотум недовіри тощо.

На відміну від транскрипції, калькування не завжди буває простою механічною операцією перенесення вихідної форми в мову, що перекладає; часто проходить вдаватися до деяких трансформацій. Насамперед це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слів тощо. Наприклад, англійське

слово *skinheads*, або *skin-headed* калькується зі зміною як семантичного значення слова *skin*, так і із загальною трансформацією – бритоголові; англійське вираження *two-thirds majority* вимагає як морфологічної, і синтаксичної трансформації, залишаючись тим щонайменше калькою у українській мові – *більшість дві третини (голосів)*. Деякі афікси в англійській мові відповідають самостійній ознаці, що виражається прикметником в українській мові, що також включає необхідні трансформації в процес калькування, наприклад:

maldistribution of costs – *неправильний розподіл витрат*;

maltreatment – *некваліфіковане лікування*;

non-taxable income – *неоподатковуваний дохід*.

Калькування зазвичай піддаються терміни, широко вживані слова і словосполучення:

• назви пам'яток історії та культури:

Зимовий палац – *Winter Palace*,

White House – *Білий Дім*;

• назви художніх творів:

"Біла Гвардія" – *The White Guard*,

Over the Cuckoo's Nest – *"Над зозулиним гніздом"*;

• назви політичних партій та рухів:

the Democratic Party – *Демократична партія*,

Наш будинок – Україна. – *Our Home Is Russia*;

• історичні події:

нашествя Бату-хана – *the invasion of Batu Khan*

або вирази,

плоди освіти – *the Fruits of the Enlightenment* і т.і.

У деяких випадках, особливо щодо історичних подій та періодів або культових об'єктів, діють кілька паралельних відповідностей, наприклад: дві різні кальки або калька та транскрипція:

смутні часи – *the period of unrest* або *the Time of Trouble*;

татаро-монголська навала – *the Mongol invasion* або *the Tartar conquest*;

Успенський собор – *Uspensky Sobor* або

the Cathedral of the Assumption;

розкольники-старовіри – *raskolniki* або *Old Believers*.

Титул великого князя Київської Русі взагалі передається у різних джерелах, принаймні, трьома різними варіантами:

• *великий князь Київський* – *the Kievan Grand Duke, the Great Prince of Kiev, Kiev Grand Prince*;

• *релігійний розкол у православ'ї передається різними термінами*:

• *Великий Розкол* – *Great Split, Great Schism, Great Change*,

Географічні назви гір, озер, морів тощо перекладаються шляхом калькування, якщо в них входять «перекладаються» компоненти:

the Rocky Mountains – Скелясті Гори;
the Salt Lake – Солоне Озеро, Чорне Море;
the Black Sea, the Indian Ocean – Індійський океан,
Ivory Coast – Берег Слонової Кістки.

Якщо ж у назву входять слова, значення яких забуто або з яких-небудь причин не може бути переведено, використовується змішаний спосіб, коли частина назви перекладається транскрипцією, проте в цілому зберігається принцип калькування:

River Dart – річка Дарт.

Калькування може застосовуватися і під час перекладу термінів: у своїй або перекладається структура слова, або відтворюється тип словосполучення:

back-bencher – заднякамаєчник;

income tax – прибутковий податок;

a standard key-combination – стандартна комбінація клавіш;

decision-making – прийняття рішень;

risk analysis – аналіз ризику;

database development – розвиток бази даних.

Вибір калькування, транслітерації або змішаного способу часто задається словником, проте багато випадків, особливо пов'язані з історико-культурними іменами, рідкісними географічними назвами, новими термінами, вимагають самостійного вирішення перекладача. Декілька міркувань можуть допомогти сформуванню перекладацьку позицію: по-перше, вибір на користь точності (буквальності) перекладу не завжди буває вдалим, оскільки в результаті створюється надто незручна для сприйняття мовна одиниця – це нерідко трапляється при дослівному калькуванні (наприклад, переклад Лондонський Тауер краще, ніж Тауер Лондона, хоча по поверхневій структурі останній ближче до вихідної одиниці, проте, в даному випадку, як і в ряді інших подібних, слід перекладати не так поверхневу структуру, як функціональну).

По-друге, калькування нерідко стає більш кращим способом перекладу, ніж транскрипція, оскільки в результаті транскрипцій створюються незручні і, що набагато гірше, одиниці, що не мають сенсу в перекладі, свого роду псевдослова. Якщо транскрипції взагалі не вдається уникнути, її, як правило, поєднують з калькованою формою, що часто зустрічається при перекладі імен-прізвиськ. Наприклад, варіант *John the Moneybags*, калька, яка найбільш наближає метод іменування імператора до англійської традиції, зберігаючи у той самий час структуру вихідного імені.

Специфічним ускладненням при використанні цього способу перекладу є необхідність розгортання або згортання вихідної структури, тобто додавання до неї додаткових елементів або скорочення вихідних елементів: наприклад, «*посадництво*» передається змішаною розгорнутою калькою *office of posadnik*, а *Юрій Долгорукий* – *Yury the Long Hands* (не: *Long-handed*), у той час як

"татаро-монгольська навала", як правило, передається калькою в скороченому вигляді – *the Tartar Conquest* або *the Mongol Onslaught*.

Лексико-семантичні модифікації

Транскрипція та калькування застосовуються переважно для мовних одиниць стійких чи універсальних значень, не залежних ні від контексту, ні навіть мови. Транскрипції та кальки надають перекладному тексту "наліт іноземності", але з мінімальними втратами сенсу повідомлення.

Мовні одиниці, які можуть виражати різні значення залежно від контексту, ситуації та підтексту, вимагають особливих прийомів при перекладі. Пошук відповідності для таких одиниць починається з вивчення словникової статті. В результаті такого дослідження може виявитися, що вихідне слово не має однозначної відповідності в мову перекладу, або не має повної відповідності. У всіх таких випадках, коли важливим виявляється не саме слово, а значення, яке воно набуває в контексті вихідного висловлювання, перекладач вдається до перекладацьких модифікацій, таких як: звуження або розширення вихідного значення, нейтралізація або посилення емпізи, функціональна заміна, опис або коментар .

Звуження, або конкретизація, вихідного значення застосовується в тих випадках, коли вихідна одиниця має високий рівень інформаційної невизначеності і значною мірою залежить від контексту. Англійське значення слова *taste* досить широко і може вживатися в таких контекстах, в яких російська мова вимагає слова з більш конкретним значенням:

He is a man of taste. – Він людина зі смаком.

All the king's men – Усі королівські солдати.

Then you'll be a man, my son. – Ось тоді ти станеш чоловіком, сину.

Розширення (генералізація) вихідного значення допускається в тих випадках, коли слово, що перекладає, відрізняється більшим ступенем інформаційної невизначеності, яка достатньою мірою впорядковується даним контекстом.

Наприклад, українське слово "лікування" відповідає англ. "treatment", яке має ширший спектр значень – *their treatment of the situation* – "їх розуміння ситуації", – *His treatment of his parents was very deferential* – *Він поводився з батьками дуже шанобливо.*

Емпізація, або нейтралізація вихідного значення визначаються такими соціолінгвістичними факторами, як розбіжність у традиціях емоційно-оцінної інформації в іноземній мові та мові, що перекладає, наприклад, *a cow-eyed girl* можна перекласти як «дівчина з коров'ячими очима» або «волоока красуня». Перший варіант викликає негативну емпізу, другий – позитивну.

Прийом емпізації може бути дуже ефектним, але з ним слід звертатися дуже обережно. В особливо спірних випадках слід вдатися до прямо протилежного прийому нейтралізації емоційно-оцінного компонента. Наприклад, словосполучення *a cow-eyed girl* може бути передане нейтральним варіантом

"дівчина з великими очима", якщо з контексту не ясно, як саме трактується це визначення.

Функціональна заміна застосовується, коли жодна з відповідностей, запропонованих словником, не підходить до цього контексту. Наприклад, англійський вираз *relaxation of the well-earned rest* при перекладі викликає утруднення, оскільки жодне з його значень (зменшення, пом'якшення, ослаблення, розвага, розрядка) не підходить до даного контексту. Перекладач може використати функціональну заміну: «насолоджуючись заслуженим відпочинком». Функціональна заміна застосовується також під час перекладу слів, які були зафіксовані двомовними словниками. Це може бути «реалії» чи «культуроніми», чи неологізми. Реалії – це поняття, що стосуються життя, побуту, традицій, історії, матеріальної та духовної культури даного народу.

Коли жоден із словесних прийомів підбору відповідностей не задовольняє ситуації, перекладачі вдаються до опису. Описовий переклад, як правило, вживається паралельно з транскрипцією і застосовується під час перекладу термінів, культуронімів, унікальних об'єктів тощо.

Серед прийомів, що використовуються при передачі реалій, слід перш за все зупинитися на транслітерації і калькуванні: «З початку перебудови офіційна література розгубилася». – *With the advent of perestroika Official Writers grew confused.* Цей спосіб, однак, носить обмежений характер і застосовується лише до тих мовних одиниць, які міцно влаштувалися в системі номінацій мови, що перекладає.

Малознайомі або незнайомі реалії вимагають включення в текст додаткових елементів, що пояснюють.

У тому випадку, коли пояснення реалії робиться з посиланням на досвід самого читача, як вступна фраза можуть використовуватися наступні вирази: ... *a sort (kind, variety) of..., roughly the same as..., this includes. .., the (the Ukrainian) equivalent (version) of..., in England (the USA) this would be.* Пояснюючі елементи не обов'язково повинні слідувати після реалії, вони можуть передувати їй. Такий прийом як би готує читача до зустрічі з іншомовним словом, робить це слово зручнішим для сприйняття: *The elite echelon Official Writers, referred to as literary «Nomenclature» often speculated on forbidden or semiforbidden themes.* «Літературна номенклатура нерідко спекулювала на заборонених і підлозі заборонених темах». Пояснюючий коментар при передачі реалії може набувати форми розгортання її усіченого або скороченого позначення.

«В устах колишнього фронтовика це – звучало найвідчайдушнішим звинуваченням»: – *On lips of a former frontline soldier this comparison was a pretty sharp accusation.* «Фронтовик» у російському тексті є усічений варіант висловлювання «учасник війни, який брав безпосередню участь у бойових діях на передній лінії фронту». Звідси і вибір англійської відповідності *front-line soldier*.

Транслітерації і кальки у супроводі елементів, що пояснюють, використовуються в тих випадках, коли перекладач прагне викликати у читача відчуття національного колориту або поняття, що позначаються реаліями, є предметом повідомлення і тому не можуть бути опущені. До цього способу, однак, не слід вдаватися надто часто. Справа в тому, що неодноразове вживання розгорнутих пояснювальних коментарів у межах того самого тексту не виправдано розширює його обсяг, робить його громіздким і багатослівним. Перекладачеві слід спочатку переконатися, що транслітерація з пояснювальним коментарем дійсно необхідна. Якщо цього особливої необхідності немає, може прийняти рішення про зняття україномовної «реалії» і застосування іншого способу перекладу функціональним аналогом. Суть його полягає в тому, що одна і та ж предметна ситуація зображується в мові перекладу, на основі різних, хоча і взаємопов'язаних ознак. Семантичний зсув, який відбувається при такому перекладі, аналогічний випадкам застосування тих ж перекладацьких трансформацій: генералізація, конкретизація та метонімія.

«У тодішніх хлопчиків був ще один «привілей» — кататися зовні, схопившись за «ковбасу». The kids of those days had their own «privilege» – they could hang on to the outside.»

Збереження терміна-реалії «ковбаса», тобто пристрій для зчеплення вагонів трамвая (англ. – coupling rod), потребувало б спеціального пояснення. Тим часом, з точки зору предметної ситуації, що описується, ця подробиця не є суттєвою. Основна її ознака інша: хлопчак любив їздити «зайцями» зовні вагона. Він і передається в англійському висловлюванні за допомогою трансформації генералізації.

«Наш нинішній відеоринок – це фантастична мережа взаємообмінів (іноді складніше за квартирні)». – The present video market in this country is made up of fantastic network of mutual exchanges, sometimes even four-way swaps.

Для англійського читача, мало знайомого з реаліями радянського періоду, сенс словосполучення "складніше квартирної" навряд чи зрозумілий без додаткового пояснення. Якби у тексті йшлося про систему обміну квартир, то, мабуть, довелося б давати відповідний коментар. Але в даному тексті предметом повідомлення є відеоринок, тому ідея відправника може бути перефразована і сформульована у більш звичній для англійського читача манері. Саме так і вчинив перекладач, який використав трансформацію конкретизації, тобто логічний зв'язок між широким і вузьким поняттями: «квартирний обмін» та «його здійснення через численні проміжні етапи».

«Рига, струм, комора завжди були предметом найпершої турботи селянина, та й заняття йому давали з осені до весни». – Taking in crops, processing and storing grain has always been the prime concern of peasants, who incidentally kept them busy from fall to spring.

Іменники «рига», «струм», «комора» могли б бути перекладені англійською їх прямими відповідностями *thrashing barn, thrashing floor & granary*. Але ці слова

навряд чи знайомі широкому читачеві і в будь-якому разі навряд чи викличуть у нього ті ж асоціації, що й у читача першотвору. Тому найдоцільніше піти іншим шляхом і перекласти цю фразу з допомогою метонімічної трансформації, тобто. у вигляді заміни найменування місця, де здійснюється процес, назвою цього процесу. Порівняйте: «рига» – місце, куди звозять урожай (crops are taken in), «струм» – місце, де відбувається обмолот снопів (grain is processed), і «комора» – місце, де зерно зберігається (grain is stored) .

Автор надіється, що основні проблеми усного перекладу, які надані в методичних вказівках, допоможуть здобувачам вдосконалити свої професійні навички в галузі усного перекладу і також будуть корисними в будь-якому іншому типі перекладацької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверо, 2003. 280 с.
2. Основи перекладу: Граматичні та лексичні аспекти: Навч. посіб./За ред. В.К. Шпака. К.: Знання, 2005. 310 с.

Додаткова

1. Бабенко В. Художній переклад: Історія, теорія, практика. Ч. 1. Українська перекладацька школа.-Кіровоград,2007.-325 с.
2. БровченкоТ.О., Корольова Т.М. Фонетика англійської мови. Одеса: Гельветика, 2020 – 279 с.
3. Виссон Линн. Синхронний переклад. М.: Р. Валент, 2003.- 269 с.
4. Гон О. Практикум з усного перекладу. К.: Факт, 2007. – 136 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: офіційний сайт URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: доступ до зарубіжних баз наукової інформації Scopus та Web of Science. URL: www.nbuv.gov.ua/node/4724
4. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>.
5. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua/>
6. ABBY Lingvo Alive. URL: www.lingvo.ua
7. BBC news. URL: www.bbc.com/news
8. British library. URL : www.bl.uk/
9. Electronic Ushynsky University Institutional Repository. URL: www.dspace.pdpu.edu.ua/